

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΡΙΚΗΣ

Χαρακτηριστικό του ποιητικού λόγου ο **ρυθμός** (< *ρέω*).

ρυθμός = ή τῆς κινήσεως τάξις (Πλ., *Νόμ.* 664A)

[Αριστ.], *Προβλήματα* 5.16 (832β2): πᾶς ῥυθμός ὠρισμένη μετρεῖται κινήσει. Και 19.38 (920β33): ῥυθμῶ δὲ χαίρομεν διὰ τὸ γνώριμον καὶ τεταγμένον ἀριθμὸν [sc. κινήσεων] ἔχειν καὶ κινεῖν ἡμᾶς τεταγμένως· οἰκειότερα γὰρ ἢ τεταγμένη κινήσεις φύσει τῆς ἀτάκτου, ὥστε καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον.

Προϋπόθεση ρυθμού, λοιπόν, η μη συνεχής και αδιάκοπη κίνηση, αλλά η επαναλαμβανόμενη κατά τακτά διαστήματα. Ο ρυθμός επομένως συνδέεται άμεσα και με την έννοια του χρόνου. Κατά τον Αριστόξενο (29.21 Wehrli), ρυθμός προκύπτει "ὅταν ἡ τῶν χρόνων διαίρεσις τάξιν τινὰ λάβῃ ἀφωρισμένην"

Άρα ο ρυθμός δημιουργείται από μια συγκεκριμένη επαναλαμβανόμενη εναλλαγή κινήσεων (κωπηλασία/βάδισμα/χορός) ή ήχων (χαλκείς, μουσική) ή συλλαβών (ποίηση).

Στη νεοελληνική ποίηση ο ρυθμός δημιουργείται από την εναλλαγή τονιζομένων και άτονων συλλαβών (επομένως, αν αλλάξει η σειρά των λέξεων ο ρυθμός καταστρέφεται)

Σε γνωρίζ(ω) από την κόψη
του σπαθιοῦ την τρομερή
σε γνωρίζ(ω) από την όψη
που με **βια** μετράει τη γη.

Στην αρχαία ελληνική ποίηση ο ρυθμός δημιουργείται από την **προσωδία**, δηλ. την εναλλαγή μακρών/ μακρόχρονων και βραχειών/βραχύχρονων συλλαβών, ανεξαρτήτως του τονισμού των λέξεων. Με άλλα λόγια, η ΑΕ ποίηση αδιαφορούσε τελείως για τη θέση των οξύτονων, βαρύτονων και περισπώμενων συλλαβών μέσα στον στίχο. **Μουσικός ο τονισμός** στην ΑΕ γλώσσα, όπου η τονιζόμενη συλλαβή δεν προφερόταν ηχηρότερα (όπως συμβαίνει με τον **δυναμικό τονισμό** της ΝΕ), αλλά υψηλότερα (δηλ. σε υψηλότερη νότα από την άτονη). Αδύνατον όμως να αντιληφθούμε και να νιώσουμε σήμερα τον ρυθμό που η ως άνω εναλλαγή μακρών και βραχειών συλλαβών δημιουργούσε τότε (διότι και η προφορά διαφορετική).

Η μετρική ασχολείται: α) με τον καθορισμό των μακρόχρονων και βραχύχρονων συλλαβών σ' ένα ποίημα, και β) με την ανεύρεση/διαπίστωση του τρόπου με τον οποίο εναλλάσσονται οι μακρές και βραχείες συλλαβές ώστε να δημιουργούν ρυθμό.

Δίχρονα (α, ι υ): Μπορούν να είναι και μακρά και βραχέα, όχι όμως άλλοτε μακρά κι άλλοτε βραχέα. Στις ίδιες λέξεις ένα δίχρονο είναι πάντοτε μακρό ή πάντοτε βραχύ (π.χ. το "α" στη λέξη *βλαξ* είναι φύσει μακρόχρονο (γι' αυτό και βλαῖκα), το "ι" στις λέξεις *νίκη*, *τιμή*, *ρίπτω*, επίσης φύσει μακρόχρονο, όπως και το "υ" στις λέξεις *κύπτω* *θυμός*. Το "α" των ουδετέρων ή τα "ι" "α" και "αζ" των τριτοκλίτων είναι

πάντοτε βραχέα, [σῶμα, σώματα, τῶ χιτῶνι, τῶ φύλακι, τὸν χιτῶνα, τους κίονας], ενώ το "ας" των πρωτοκλίτων είναι πάντοτε μακρό [ὁ Εὐρώτας, τὰς πρώτας].

Γενικοί κανόνες προσωδίας

Βραχεία συλλαβή: ε, ο, ᾱ, ῖ, ῠ

Μακρά συλλαβή: η, ω, ᾶ, ῑ, ῡ, δίφθογοι

Θέσει μακρά συλλαβή: βραχύ φωνήεν + 2/3 σύμφωνα ή βραχύ φωνήεν + διπλό (ζ, ξ, ψ). Όμως: το σύμπλεγμα άφωνου (κ, γ, χ/ π, β, φ/ τ, δ, θ) και υγρού (λ, ρ) – και σπανιότερα άφωνου και ερρίνου (μ, ν) – έχει συχνά μονοσυμφωνική αξία και, επομένως, δεν καθιστά την προηγούμενη βραχεία συλλαβή θέσει μακρά.

Όμ., Α 26: μῆ σε γέ/ρον, κοί/λησιν ἐ/γὼ παρὰ/ νηυσὶ κι/χείω

Ευριπ., *Ιππόλ.* 2: Θεὰ κέ/κλη/μαι Κύ/πρις, οὐ/ρανοῦ τ' ἔσω

(η συλλαβή **-κε** παραμένει βραχεία, αλλά η συλλαβή **Κυ-** γίνεται θέσει μακρά).

- Ενίοτε μονοσυμφωνική αξία έχουν – στον Όμηρο πρωτίστως – και τα συμπλέγματα: σκ, στ, πτ, νδρ, καθώς και το ζ.

Όμ., α 246: Δουλιχί/ω τε Σά/μη τε καὶ/ ὑλή/εντι Ζα/κύνθω (το "ι" παραμένει βραχύ)

δ 127: Αἰγυ/πτί/ης ὄθι/ πλειῖστα δό/μοις ἐν/ κτήματα/ κεῖται (το "υ" παραμένει βραχύ)

- Αντίστροφα, ορισμένα απλά σύμφωνα (λ, ρ, μ, ν, σ, Π) ως αρκτικά λέξεων έχουν ενίοτε διπλοσυμφωνική αξία (είτε διότι η προφορά τους, ως ημιφώνων, μπορούσε να έχει μεγαλύτερη διάρκεια, είτε εξαιτίας της "δασύτητας" ορισμένων, όπως μαρτυρούν τα επιγραφικά ΡΗΟΑ (ρόη) και ΜΗΕΓΑΡΟΝ (μέγαρον))

Όμ. ι 293: ἔγκατά/ τε σάρκ/ας τε καὶ// ὀστέα/ μυελό/εντα

ρ 569: τῶ νῦν/ Πηγελό/πειαν ἐ/νὶ μεγά/ροισιν ἄ/νωχθι

Χασμοδία (< χασμώδης < χάσκω/χαίνω. – η γραφή χασμοδία λάθος – ετυμολογική παρεξήγηση. Ισοκράτης: Ἐν τῇ λέξει δεῖ τα φωνήεντα μὴ συμπίπτειν· χωλὸν γὰρ τὸ τοιόνδε. Ευστάθιος: χασμοδίαι, ἦγουν αἱ τῶν φωνηέντων ἐπαλληλῖαι καὶ συμπτώσεις).

Θεραπεία χασμοδίας (ΠΡΟΣΟΧΗ: η θεραπεία επιδιώκεται, αλλά δεν είναι υποχρεωτική)

α) με **ἐκθλιψη** του ληκτικού βραχύχρονου φωνήεντος (και ενίοτε των ρηματικών καταλήξεων -αι [βούλομ' ἐγώ] και των αντωνυμικών -οι), π.χ. Ἐπ' αὐτόν, ἀλλ' ἐγώ. – Δεν εκθλίβεται ποτέ το υ.

β) με **αφαίρεση** του αρκτικού βραχύχρονου φωνήεντος της επόμενης λέξης ύστερα από το μακρόχρονο ληκτικό της προηγούμενης (μὴ 'κεῖνον, ἐπεὶ 'δάκρυσα).

γ) με **κράση** (καὶ αὐτὸς > καὐτὸς).

δ) με **συναλοιφή** (συμπροφορά ληκτικού και αρκτικού φωνήεντος σε χρόνο μιας μακρόχρονης συλλαβής), π.χ., ἦ οὐ, ἐπεὶ οὐ.

ε) με **χασμοδική βράχυνση**, δηλ. το μακρό ληκτικό φωνήεν (ή η δίφθογγος) βραχύνεται προ του αρκτικού φωνήεντος της επόμενης λέξης (vocalis ante vocalem corrigitur)

Όμ., Ε 503: λευκοῖ ὑπερθε γέγοντο κοινιάλω, ὄν ῥα δι' αὐτῶν

ε1) **Χασμωδική βράχυνση** μπορεί να συμβεί ακόμη και σε συλλαβή που έχει προέλθει από συνίζηση (βλ. παρακάτω)

Όμ., Α 15: χρυσέω ἀνὰ σκήπτρω, καὶ λίσσετο/πάντας Ἀχαιοὺς
αλλά Α1: Μῆνιν ἄειδε θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλλῆος

ε2) **Χασμωδική βράχυνση** μπορεί να συμβεί – σπανιότατα όμως – και στο εσωτερικό της λέξης.

Όμ., Δ 473: ἔνθ' ἔβαλλ' Ἀνθεμίωνος νίον Τελαμώνιος/Αἴας

Θεραπεία χασμωδίας εντός της λέξης:

α) με **συναίρεση** (ποιέομεν > ποιούμεν)

β) με **συνίζηση**, δηλ. με συμμορφωσὶ τῶν δύο φωνηέντων σε χρόνο μιας μακρόχρονης συλλαβῆς (συνήθως το πρῶτο φωνήεν εἶναι το "ε" και δεύτερο το "ω", π.χ., θεῶν).

Ανωμαλίες προσωδίας

α) Ληκτικό μακρό φωνήεν δεν βραχύνεται προ του αρκτικού φωνήεντος της επόμενης λέξης (βλ. Θεραπεία χασμωδίας [ε] πιο πάνω) – **χασμωδικό μακρό**, δηλ. η χασμωδία παραμένει.

Όμ., Α 305: μήδ' ἀναχωρεῖτω· ἀλαπαδνότεροι γὰρ ἔσσεσθαι

β) Ληκτικό βραχύ φωνήεν δεν εκθλίβεται προ του αρκτικού φωνήεντος της επόμενης λέξης (βλ. Θεραπεία χασμωδίας [α] πιο πάνω) – **χασμωδικό βραχύ**, δηλ. η χασμωδία παραμένει.

Όμ., κ 178: ὡς ἐφάμην, οἶδ' ὦκα ἐμοῖς ἐπέεσσι πίθοντο

γ) Βραχεία λήγουσα χρησιμοποιείται ως μακρά, παρότι γυμνή/ανοικτή συλλαβή και ακολουθεί φωνήεν.

Όμ., ι 366: Οὗτις ἐμοὶ γ' ὄνομα· Οὗτιν δε με/ κικλήσκουσι

δ) Βραχεία λήγουσα χρησιμοποιείται ως μακρά, παρότι κλειστή συλλαβή (δηλ. τελειώνει με σύμφωνο) και η επόμενη λέξη δεν αρχίζει από σύμφωνο

Όμ., Α 153: δεῦρο μα/χρησόμενος, ἐπεὶ οὗ τι μοι/ αἴτιοί/ εἰσιν

Οι ως άνω ανωμαλίες οφείλονται στις ανάγκες του μέτρου (δηλ. στην αδυναμία του ποιητή να βρεί την κατάλληλη λέξη χωρίς να παραβιαστούν τα της χασμωδίας και οι κανόνες προσωδίας), αλλά συχνά οι ανωμαλίες αυτές είναι μόνο φαινομενικές, διότι απορρέουν από την ύπαρξη και προφορά του δίγαμμα, Π (που είχε σταματήσει να

γράφεται), το οποίο ακύρωνε τη χασμωδία ή καθιστούσε ομαλώς θέσει μακρά την προηγούμενη κλειστή βραχεία συλλαβή.

Όμ. Ι 26: ἀλλ' ἄγε/θ', ὡς ἂν ἐ/γῶ (D)εῖ/πω, πε/ιθῶμεθα/ πάντες

Α 75: μῆνιν Ἀ/πόλλω/νος (D)εκα/τηβελέ/ταο (D)ἄ/νακτος

Μέτρον: η μικρότερη επαναλαμβανόμενη μονάδα (δηλ. ομάδα μακρών και βραχειών συλλαβών) σε έναν στίχο. Ένας στίχος μπορεί να είναι δίμετρος, τρίμετρος, τετράμετρος, πεντάμετρος ή εξάμετρος. Αλλά υπάρχουν και στίχοι που δεν σχηματίζονται κατά μέτρον, δηλ. με την επανάληψη ενός ορισμένου μέτρου.

Πους: Τμήμα του μέτρου (για τουλάχιστον συλλαβή).

Ἀρση/θέση ποδός: α) ανέβασμα/κατέβασμα του χεριού ή του ποδιού του μουσικοδιδασκάλου κατά τη διδακτική πράξη. β) Ἀρση = βραχύχρονη συλλαβή (που το πόδι ήταν, κατά την όρχηση, ανεβασμένο. Θέση = μακρά συλλαβή (το πόδι κατεβασμένο). γ) Ἀρση = το ανέβασμα της φωνής στις μακρόχρονες συλλαβές· θέση = το χαμήλωμα της φωνής στις βραχείες

Στίχοι απαγγελλόμενοι: οπωσδήποτε κατά μέτρον

Στίχοι αδόμενοι (λυρικοί): άλλοτε κατά μέτρον, άλλοτε όχι

Ακατάληκτος ονομάζεται ο πλήρης στίχος, π.χ. ένας πλήρης ιαμβικός τρίμετρος έχει τη μορφή: x – υ –/x – υ –/x – υ – (x = συλλαβή αδιάφορη/άλογη/anceps)

Καταληκτικός ονομάζεται ο στίχος από τον οποίο λείπει το τελευταίο στοιχείο (για [ενίστε και δύο] συλλαβή), π.χ. η ακολουθία x – υ –/x – υ –/x – – είναι ένας καταληκτικός ιαμβικός τρίμετρος

Υπερκατάληκτος ονομάζεται ο στίχος που έχει μια (ενίστε και δύο) συλλαβή επιπλέον, π. χ. x – υ –/x – υ –/x – υ –/–

Τομή/Διαίρεση του στίχου

Μ' όλες τις χάρες κι αρετές/ήτανε στολισμένη

ευγενική και τακτική/πολλά χαριτωμένη

Τομή: όταν το τέλος της λέξης (όπου θα σταματήσει για να ξεκουράσει τη φωνή του ή να πάρει αναπνοή ο απαγγέλλων) πέφτει στο εσωτερικό μιας μετρικής ενότητας

Όμ., β 4: ποσσί δ' ὑ/πὸ λιπα/ροῖσιν// ἐ/δήσατο/καλὰ πέ/διλα

Διαίρεση: όταν το τέλος της λέξης πέφτει στο τέλος μιας μετρικής ενότητας

Όμ., Α 11: οὔνεκα/ τὸν Χρῦ/σιν ἠ/τίμασεν//ἄρη/τῆρα

Κῶλον: αυτοτελής μετρική ενότητα μεγαλύτερη του μέτρου και μικρότερη του στίχου.

Περίοδος: Κῶλα ή στίχοι που αποτελούν μια ρυθμική και νοηματική ενότητα.

Στροφή: Αφορά στην αδόμενη ποίηση και είναι η μετρική ενότητα που αποτελείται από όμοιες και ανόμοιες περιόδους.

Τα συνηθέστερα μέτρα

ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΑΓΓΕΛΛΟΜΕΝΟΙ

Δακτυλικό εξάμετρο: – υυ/– υυ/– υυ/– υυ/– υυ/– x (επική ποίηση)

– – – – –

- (– υυ: δάκτυλος. – – : σπονδείος)
- (ο 6^{ος} δάκτυλος πάντοτε δισύλλαβος με την τελευταία συλλαβή αδιάφορη – για το μέτρο λογαριάζεται μακρόχρονη [επειδή βρίσκεται στο τέλος του στίχου], ακόμη κι αν είναι βραχεία [(syllaba) brevis in (elemento) longo])

Ελεγειακό δίστιχο: – υυ/– υυ/– υυ/– υυ/– υυ/– x (ελεγεία/επίγραμμα)

– υυ/– υυ/– /– υυ/– υυ/x

(δηλ. 1 εξάμετρος και 1 πεντάμετρος στίχος)

Ιαμβικό τρίμετρο: x – υ – / x – υ – / x – υ x (διαλογικά μέρη τραγωδίας/κωμωδίας)

- (υ – : ιαμβος)
- (για το μέτρο η τελευταία συλλαβή λογαριάζεται, όπως και στο δακτ. εξάμετρο, πάντοτε μακρόχρονη)
- (όλες οι μακρόχρονες συλλαβές μπορούν ενίοτε [αν και όχι πολύ συχνά] να αναλύονται σε 2 βραχύχρονες. Η πρώτη ιαμβική διποδία, π.χ., θα μπορούσε να λάβει το σχήμα: x υ υ υ υ υ)

(καταληκτικό) Τροχαϊκό τετράμετρο: – υ – x/– υ – x/– υ – x/– υ – (κωμωδία)

- (– υ: τροχαιός)
- (Ενίοτε αναλύσεις κι εδώ των μακρόχρονων συλλαβών σε δύο βραχείες)

ΣΤΙΧΟΙ ΑΔΟΜΕΝΟΙ (Η ΛΥΡΙΚΟΙ)

Αναπαιστικό δίμετρο: υ υ – υ υ – / υ υ – υ υ – (συνήθως στην πάροδο και την έξοδο)

– υ υ – υυ/– υ υ – υ υ

- (υ υ – : ανάπαιστος)
- (Μεγάλη ποικιλία μορφών στο μέτρο αυτό, διότι όχι μόνο οι μακρές συλλαβές μπορούν να αναλυθούν η καθεμιά σε δύο βραχείες, αλλά και δύο βραχείες μπορούν να αντικατασταθούν από μία μακρά).

Ιαμβικά και τροχαϊκά μέτρα: Μέτρα της λυρικής ποίησης που προκύπτουν ύστερα από τη συγκοπή αλόγων ή βραχειών συλλαβών από τα γνωστά μας ιαμβικό τρίμετρο και τροχαϊκό τετράμετρο. Έτσι έχουμε τις ακόλουθες μορφές:

– υ – : **κρητικός** (με συγκοπή της αλογης είτε από το ιαμβικό είτε από το τροχαϊκό)

υ – – : **βακχείος** (με συγκοπή της βραχείας του ιαμβικού και με το άλογο βραχύ)

– – υ : **παλιμβάκχειος** (με συγκοπή της βραχείας του τροχαϊκού και με το άλογο βραχύ)

– – – : **μολοσσός** (με συγκοπή της βραχείας του ιαμβικού ή του τροχαϊκού και με το άλογο μακρό)

– – : **σπονδείος** (με ταυτόχρονη συμβολή της αλογης και της βραχείας συλλαβής)

Ιωνικά μέτρα (Αλκμάν, Σαπφώ, Κόριννα, Αλκαίος, Ανακρέων)

ιων. δίμετρο: υ υ – – / υ υ – – (το συνηθέστερο)

ιων. τρίμετρο: υ υ – – / υ υ – – / υ υ – –

ιων. τετράμετρο: υ υ – – / υ υ – – / υ υ – – / υ υ – –

(Μεγάλη ποικιλία με στίχους καταληκτικούς, αποβολές συλλαβών, αναλύσεις μακρόχρονων συλλαβών, αντικαταστάσεις βραχύχρονων με μακρόχρονες κτλ.)

Χορίαμβος : – υ υ – (δηλ. συνδυασμός χορείου [= τροχαίου] και ιάμβου)

(Μπορεί να είναι δίμετρος [– υ υ – / – υ υ –], τρίμετρος, τετράμετρος και πεντάμετρος στίχος, αλλά μεγάλη ποικιλία με στίχους καταληκτικούς, αποβολές συλλαβών, άλογα στοιχεία κτλ.)

Δόχμιοι : x – – υ – (συνήθως δυο δυο: x – – υ – / x – – υ –)

- (Τεράστια ποικιλία μορφών με τη δυνατότητα αναλύσεων, αντικαταστάσεων κτλ. Π.χ. ένας δόχμιος μπορεί να λάβει τη μορφή: x υ υ υ υ υ υ υ ή x – – – –)
- (Οι δόχμιοι απαντούν κατεξοχήν στην τραγωδία και είναι στίχοι κατάλληλοι για την έκφραση έντονων συγκινήσεων)
- (Αριστ. Κοϊντίλ. 1.17: "δόχμιοι δὲ ἐκαλοῦντο διὰ τὸ ποικίλον καὶ ἀνόμοιον..." < δοχμός = πλάγιος λοξός)

Αιολικοί στίχοι (όχι κατά μέτρον):

x x – υ υ – υ – : **γλυκώνειος**

x x – υ υ – – : **φερεκράτειος** (= γλυκώνειος καταληκτικός)

x x – υ υ – υ – – : **ιπωνάκτειος** (γλυκώνειος υπερκατάληκτος)

Δακτυλεπίτριτοι (κυρίως στους χορικούς ποιητές Πίνδαρο και Βακχυλίδη)

– – – υ

– – υ –

– υ – –

υ – – –

(ουσιαστικά συνδυασμός σπονδείου και τροχαίου ή ιάμβου, αλλά και εδώ μεγάλη ποικιλία με αναλύσεις, αντικαταστάσεις κτλ.)

ΔΑΚΤΥΛΙΚΟ ΕΞΑΜΕΤΡΟ

Βλ. τους γενικούς κανόνες προσωδίας παραπάνω και επιπλέον:

A 148: τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδασι/ ὠκὺς Α/χιλλεὺς (ολοδάκτυλος)

Ψ 221: ψυχὴν/ κικλήσκων Πα/τροκλή/ος δει/λοῖο (ολοσπόνδειος)

A 157: οὐρέα/τε σκιά/εντα θά/λασσα τε/ήχη/εσσα (σπονδειαίζων, δηλ. 5ος πους δισύλλαβος)

Τομές:

α) Πενθημιμερής/άρρηνη τομή (δηλ. η τομή ύστερα από το τρίτο μακρό):

A1: Μῆνιν ἄ/ειδε θε/ά, // Πη/ληιά/δεω Ἀχι/λῆος

β) Κατά τρίτον τροχαίον/θήλεια τομή (δηλ. ύστερα από τον τρίτο τροχαίο)

A 13: λυσόμε/νός τε θύ/γατρα // φέ/ρων τ' ἀπε/ρείσι' ἄ/ποινα

γ) Εφθημιμερής τομή (ύστερα από το τέταρτο μακρό)

ε 203: διογε/νές Λα/ερτιά/δη, // πολύ/μήχαν' Ὀ/δυσσεῦ

δ) Τριημερής (ύστερα από το δεύτερο μακρό)

A 106: *μάντι κα/κῶν, // οὔ/ πῶ ποτέ/ μοι τὸ/ κρήγυον/εἶπας*

Υπάρχουν στίχοι που παρέχουν τη δυνατότητα δύο τομών. Σε αυτές τις περιπτώσεις προτιμάται η συχνότερη στο εξάμετρο τομή που είναι η κατά τρίτον τροχαῖο (δεύτερη σε συχνότητα έρχεται η πενθημιμερής, και τρίτη η εφθημιμερής).

A 477: *ἦμος δ' ἠριγέ/νεια // φά/νη// ῥοδο/δάκτυλος/ Ἥως*

Διαίρεση στίχου (βλ. σ. 4 πιο πάνω)

A 11: *οὔνεκα/ τὸν Χρύ/σῃν ἠ/τίμασεν// ἄρη/τῆρα* (βουκολική διαίρεση)

ΜΕΤΡΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ

Υπάρχουν πολλές λέξεις που δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο δακτυλικό εξάμετρο, π.χ., λέξεις με τρεις ή και τέσσερις βραχείες συλλαβές στη σειρά (υ υ υ υ) ή λέξεις κρητικού ρυθμού (- υ -) ή τροχαϊκού (- υ - υ) ή άλλων ρυθμών (- υ - -, υ - - υ). Προκειμένου όμως να χρησιμοποιήσει και τέτοιες λέξεις ο ποιητής (γιατί αλλιώς θα φτώχαινε το λεξιλόγιό του), αναγκάζεται να εκτείνει κάποιες βραχύχρονες συλλαβές τους (δηλ. να τις κάνει μακρόχρονες), ώστε να μπορούν να ενταχθούν στο δακτ. εξάμετρο. Έτσι, σε λέξεις όπως *διογενής* (υυυ-), *ἀκάματος* (υυυυ), *ἀθάνατος* (υυυυ), *θυγατέρες* (υυυυ), *δυναμένοιο* (υυυυ), *ἀνέρος* (υυυ) *ὔδατος* (υυυ) κ.ά., ο ποιητής εκτείνει αυθαιρέτως την πρώτη βραχεία συλλαβή σε μακρά για τις ανάγκες του μέτρου (στις δύο τελευταίες λέξεις η μετρική έκταση επεκτείνεται κάποτε και στην ονομαστική (*ἀνήρ* [- -], *ἄνερ*, *ὔδωρ* [- -]). Για τον ίδιο λόγο ο *Ἑρμέας* (- υ -) γίνεται *Ἑρμείας* και ο τύπος *Ὀλυμπόνδε* (υ - - υ) γίνεται *Οὐλυμπόνδε*. Έτσι επίσης εξηγούνται και οι τύποι: *ἠνεμόεις*, *ἠμαθόεις*, *ἠγερέθονται*, *ἠύκομος*, *ἠυγένειος* κ.ά. δίπλα στους: *ἄνεμος*, *ἄμαθος*, *ἀγείρω*, *ἐύζωνος*.

ΕΛΕΓΓΙΑΚΟ ΔΙΣΤΙΧΟ

Ο συνδυασμός ενός δακτ. εξαμέτρου και ενός δακτ. πενταμέτρου (αποτελουμένου από δύο ημιεπὴ (κῶλα). Ἡμιεπές = το κομμάτι του δακτ. εξαμέτρου ως την πενθημιμερὴ τομή)

Τεθνάμε/ναι γὰρ/ καλὸν ἐ/νὶ προμά/χοισι πε/σόντα

ἄνδρ' ἀγα/θὸν περι/ ἦ// πατρίδι/ μαρνάμε/νον

Τὴν δ' αὐ/τοῦ προλι/πόντα πό/λιν καὶ/ πίονας/ἀγροὺς

πτωχεύ/ειν πάντ/ων// ἔστ' ἀνι/ηρότα/τον

(Τυρταῖος 10.1-4 Gerber)

Για την προσωδία ισχύει ό,τι ισχύει και στο δακτ. εξάμετρο. Σημειωτέα επιπλέον τα εξής:

α) Στον εξάμετρο στίχο ο 5^{ος} πους είναι σχεδόν πάντοτε δάκτυλος

β) Στον πεντάμετρο στίχο σπονδείοι επιτρέπονται μόνο στο πρώτο ημιεπές· ποτέ στο δεύτερο.

- γ) Το τέλος του πρώτου ημιεπούς επιδιώκεται να συμπίπτει με το τέλος λέξης και μακρά συλλαβή.
 δ) Χασμωδία μεταξύ των δύο ημιεπών δεν επιτρέπεται (κατ' εξαίρεση μόνον)

IAMBΙΚΟ ΤΡΙΜΕΤΡΟ (βλ. και παραπάνω, σ. 5) ____

Το μέτρο των πρώτων ιαμβογράφων ποιητών (Αρχίλοχος, Σημωνίδης ο Αμοργίνος, Ιπώναξ) και αργότερα αυτό των διαλογικών μερών της τραγωδίας και της κωμωδίας. Το κανονικό ιαμβ. τρίμετρο είναι ένας 12σύλλαβος στίχος, αποτελούμενος από 3 ιαμβικά μέτρα, το καθένα από τα οποία είναι μια ιαμβική διποδία (x – υ –). Ο κλασικός ίαμβος όμως (υ –) εμφανίζεται υποχρεωτικά μόνο στο δεύτερο μέρος του ιαμβ. μέτρου, δηλ. στον δεύτερο πόδα της κάθε διποδίας (άρα στον 2^ο, 4^ο και 6^ο πόδα του στίχου), ενώ το πρώτο μέρος, δηλ. ο πρώτος πους της κάθε διποδίας (1^ο, 3^ο και 5^ο) μπορεί να είναι και σπονδαίος, αφού το πρώτο στοιχείο του είναι άλογο, δηλ. μπορεί να καλύπτεται είτε από βραχεία είτε από μακρά συλλαβή. Με άλλα λόγια, βραχεία συλλαβή σε έναν ιαμβικό τρίμετρο στίχο είναι πάντοτε η τρίτη, η έβδομη και η ενδέκατη συλλαβή του (1. x – υ – /2. x – υ – /3. x – υ –).

Σοφ., *Οιδ. Τ.* 1: ὦ τέκνα, Κάδ/μου// τοῦ πά/λαι/νέα τροφή
 Ευριπ., *Μήδ.* 1: εἴθ' ὄφελ' Ἀρ/γοῦς// μη δια/πτάσθαι σκάφος

Τομές:

- α) πενθημιμερής: ύστερα από το δεύτερο άλογο (βλ. παραπάνω)
 β) εφθημιμερής: ύστερα από το δεύτερο βραχύ (βλ. παρακάτω)

Σοφ., *Οιδ. Τ.* 3: ἰκτηρίοις/ κλάδοισιν// ἐξ/εστεμμένοι
 Ευριπ., *Μήδ.* 25: τὸν πάντα συν/τήκουσα// δα/κρύοις χρόνον

Αναλύσεις (οι μακρές συλλαβές αναλύονται σε 2 βραχείες).
 (Σπάνιες στους ιαμβογράφους και στους αρχαιότερους τραγικούς. Πολύ συχνές όμως στον Ευριπίδη).

Ευριπ., *Βάκχ.* 829: οὐκέτι θεα/τῆς μαινάδων/ πρόθυμος εἶ (πρώτο μακρό)

Ιππόλ. 78: Αἰδῶς δε ποτα/μίασι κη/πεύει δρόσοις (δεύτερο μακρό)

Ιππόλ. 43: καὶ τὸν μὲν ἡ/μῖν πολέμιον/ νεανίαν (τρίτο μακρό)

Βάκχ. 932: ἀλλ' αὐτὸν ἡ/μεῖς οἷς σὲ θερα/πεύειν μέλει (τέταρτο μακρό)

1051: ἦν δ' ἄγκος ἀμ/φίκρημον ὕδα/σι διάβροχον (τέταρτο και πέμπτο μακρό)

- Οι αναλύσεις είναι αναγκαστικές στις περιπτώσεις κυρίων ονομάτων με διαδοχικές βραχείες συλλαβές

Ιππόλ. 11: Ἰππόλυτος, ἀ/γνοῦ Πιτθέως/ παιδεύματα

Ι.Α. 91: Ἀρτέμιδι θῦ/σαι τῇ τόδ' οἰ/κούση πέδον

- Για τον ίδιο λόγο ενίοτε αντικαθίσταται και μια βραχεία συλλαβή (το πρώτο ή το δεύτερο βραχύ) με δύο βραχείες συλλαβές (μερισμός).

I.T. 19: πρὶν ἂν κόρη/σὴν Ἴφιγένει/αν Ἄρτεμις

Ελ. 88: Τελαμών, Σαλαμῖς /δὲ πατρις ἤ/ θρέψασά σε

- Ενίοτε αντικαθίστανται και οι άλογες συλλαβές με δύο βραχείες

Ελ. 88: βλ. παραπάνω

Μήδ. 710: γονάτων τε τῶν/ σῶν ἰκεσία/ τε γίγνομαι

Ορέστ. 459: ἀπωλόμην,/ Μενέλαε· Τυν/δάρεως ὄδε (συνίζηση)

Σοφ., Οιδ. Κ. 1: τέκνον τυφλοῦ/ γέροντος Ἀν/τιγόνη, τίνας

Χωλίαμβοι

Εἶναι οι ιαμβικοί τρίμετροι που ἔχουν μακρά συλλαβή στη θέση του τρίτου βραχέος, ενώ το τρίτο άλογο καλύπτεται κατά κανόνα από βραχεία συλλαβή.

Ιπώναξ 3.5D: πρὸς ἥλιον/ δύνοντα γα/στέρα τρέψας

ΤΡΟΧΑΪΚΟ ΤΕΤΡΑΜΕΤΡΟ (βλ. και σ. 5)

(- υ - x/ - υ - x/ - υ - x/ - υ -)

Αριστ., Αχαρν. 204-7: τῆδε πᾶς ἔ/που δίωκε// καὶ τὸν ἄνδρα/ πυνθάνου
τῶν ὀδοιπόρων ἀπάντων·// τῆ πόλει γὰρ/ ἄξιον
ξυλλαβεῖν τὸν/ ἄνδρα τοῦτον·// ἀλλὰ μοι μη/νύσατε,
εἴ τις οἶδ' ὄ/ποι τέτραπται// γῆς ὀ τὰς σπον/δὰς φέρων

- Σαφής η τάση να υπάρχει διαίρεση του στίχου ύστερα από το 2° τροχαϊκό μέτρο (βλ. παραπάνω)
- Αναλύσεις ἔχουμε κυρίως στην αρχή του στίχου ή αμέσως μετά τη διαίρεση.

Αισχ., Πέρσ. 218: τὰ δ' ἀγάθ' ἔκτε/λῆ γενέσθαι// σοί τε καὶ τέκ/νοις σέθεν

223: τᾶμπαλιν δὲ/ τῶνδε γαίᾳ// κάτοχα μαυροῦ/σθαι σκότῳ

239: πότερα γὰρ το/ξουλκὸς αἰχμή// διὰ χεροῖν ἀν/τοῖς πρέπει